Brechtová, Eva

[Lenoir, Frédéric. Setkávání buddhismu se Západem]

Religio. 2003, vol. 11, iss. 2, pp. 317-319

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/125070
Access Date: 22. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

s návštěvou kostela, pověrečných praktikách spojených nejčastěji se záškodnou magií, představách o Bohu, jejichž nejcharakterističtějším rysem je jeho každodenní přítomnost a chápání obydlí jako Božího stánku nahrazujícího Romům v jistém smyslu kostel, následuje pasáž o představách telgártských Romů o smrti a záhrobí. Její první část je věnována specifickému případu obyvatelky jedné z komunit, která pravděpodobně prodělala klinickou smrt spojenou se zážitkem „návštěvy nebe". Autor přitom zaznamenává výrazný dopad jejího svědectví na představy o záhrobí v obou romských komunitách. Druhou část této sekce pak tvoří záznam pohřebních praktik, které jsou výrazem představ o smrti a posmrtném životě, resp. o kontinuitě života.

Následující oddíly, tvořící v jistém smyslu těžiště stati, jsou věnovány specifickému fenoménu romské religiozity – přísahám, jejichž tematizace je zpracována ve formě stručné případové studie. Jednotlivé druhy přísah jsou klasifikovány (všední, sankční, ceremoniální, věrnostní) a popsány, přičemž autor nezůstává jen u deskripce a poukazuje na spojitost instituce přísah s konceptualizací pravdy a lži v daných komunitách a konstatuje, že zatímco bez nich by pravda mezi Romy byla „dost relativním pojmem" (s. 138), právě Bohem sankcionované přísahy zde dodávají pojmu pravdy „takřka absolutní rozměr" (s. 138). Z tohoto důvodu autor přísahy chápe jako bázi sociálního systému těchto společenství, představující „pevnou kostru partnerských a mezilidských vztahů, na niž se postupně, jako šlachy a svaly, napojuje vše ostatní" (s. 144).

Studie Tatiany Podolinské nazvaná „Boh medzi vojnovými plotmi: Náboženská polarizácia v rómskej kolónii v Plaveckom Štvrtku" nabízí pronikavou analýzu kořenů, vzniku a průběhu vnitřní polarizace romské osady a úlohy, jakou v tomto procesu sehrála náboženská víra. Dvě znepřátelené části romské osady v Plaveckém Štvrtku jsou odděleny plotem, který zde vyrostl poté, co v lednu 2001 latentní konflikt mezi oběma stranami přerostl v otevřenou agresi. Autorka z výzkumného materiálu vyvozuje charakteristické znaky obou znepřátelených částí osady, které označuje jako „tradiční" (příslušnost ke katolické církvi, přítomnost prvků tradiční romské víry, nižší sociální úroveň, patriarchální typ rodiny, negativní postoj k majoritnímu obyvatelstvu) a „progresivní" skupinu (vyšší sociální úroveň, přijímání hodnot většinové společnosti a pozitivní postoj k ní, „matriarchální" typ rodiny, ale zejména otevřenost novým náboženským proudům a odmítání magických praktik a pověr, které jsou součástí tradiční „romské víry"). Po otevřeném „vyhlášení války" přerušily obě skupiny veškeré dosavadní vztahy a vyvinuly řadu mechanismů na vymezení, obranu a ospravedlnění autonomie a správnosti názorů vlastní skupiny. Jedním z takových nástrojů byla konverze „progresivní" skupiny od katolické církve nejdříve ke Svědkům Jehovovým, později k charismatickému sboru Slovo života a nakonec ke Křesťanskému sboru, což byl způsob, jak utvrdit skupinu v přesvědčení o jejím vyšším sociálním statusu. Tato postupná krystalizace nového náboženského přesvědčení jedné části osady zároveň vyhrotila konflikt s částí druhou, „tradiční" a katolickou, do podoby ještě ostřejší. „Náboženská polarizace osady" je tak, podle autorky, „zákonitým důsledkem celkové polarizace romské osady v Plaveckém Štvrtku, probíhající celá desetiletí" (s. 161).

MAREK JAKOUBEK, LENKA BUDILOVÁ

Frédéric Lenoir, Setkávání buddhismu se Západem,

Praha: Volvox Globator 2002, 342 s.

Téma buddhismu na Západě a jeho stále vzrůstající obliba láká mnoho současných badatelů ke zkoumání dějin a hledání příčin a důsledků pronikání tohoto náboženství do okcidentálního prostředí. V češtině je z těchto poměrně četných prací dostupné jen velmi málo. První vlaštovkou se v tomto směru stala kniha Frédérica Lenoira,

Setkávání buddhismu se Západem, kterou v kvalitním překladu Lady Bosákové z francouzského originálu *La rencontre du buddhisme et de l'Occident* (Paris: Fayard 1999) vydalo nakladatelství Volvox Globator jako 10. svazek edice Katarze.

Autor, francouzský sociolog a religionista, jenž spolupracuje s Centrem pro interdisciplinární studium náboženských skutečností (EHESS) v Paříži, se podobnou tématikou zabývá již od počátku své vědecké dráhy. Je autorem monografií: *Buddhismus ve Francii* (Paris: Fayard 1999), *Mnich a lama* (Paris: Fayard 2001), spoluautorem knihy *Sekty, lži a ideály* (Paris: Bayard 1998) a editorem *Encyklopedie náboženství* (Paris: Bayard 1997). Lenoirova publikace *Setkávání buddhismu se Západem*, která vychází z jeho doktorské práce, překračuje obvyklý dějinný přehled a zasahuje i do oblastí filosofie, sociologie, psychologie či antropologie.

Jak již sám český název knihy napovídá, v případě kontaktu Západu s buddhismem jde o průběžné kontakty, reflexe, okouzlení i odmítání, a ne o jedno či dvě setkání (na konci 19. stol. a v šedesátých letech 20. století). Autor dokonce začíná pátrat po vlivu buddhismu na západní myšlení již ve starověku, přitom však sám upozorňuje, že je třeba vyvarovat se představ o jakémsi dějinně kontinuálním, lineárně vzrůstajícím poznání buddhismu na Západě.

Lenoirova práce je pozoruhodná nejen svým rozsahem a přehledností, ale zejména způsobem zpracování daného fenoménu. Snaží se totiž spíše o zmapování představ o buddhismu, jeho prezentací či obrazů, kdy „jsme svědky nepřetržité hry zrcadlových odrazů, při níž se buddhismus stává pro Evropany důvodem, aby se na sebe lépe podívali a aby sami sobě lépe porozuměli" (s. 15). Jde tedy o to, jak byl – a do značné míry stále je – buddhismus reinterpretován deformujícími kulturními prizmaty. Přes nespojitou povahu jednotlivých období setkávání s buddhismem můžeme rozpoznat, jak zdůrazňuje Lenoir, že některé recepce buddhismu se na Západě opakují. Jako červená nit se tak historií vinou určité stereotypy: například o tajemném, magickém Tibetu, o zdegenerovaném křesťanství, nihilistickém náboženství či esoterickém vědění.

Kniha je rozdělena do pěti relativně uzavřených částí, jež sledují historické etapy kontaktu Západu s buddhismem a jež jsou dále členěny do tematických kapitol. Text je navíc mnohdy zasazen do širších souvislostí týkajících se vnímání a vlivu nejen buddhismu, ale celého „Orientu" na okcidentální kulturu. První oddíl, nazvaný „Zrození jednoho fiktivního světa", pojednává o prvních, a často také dezinterpretovaných znalostech o buddhismu, zprostředkovaných – po pádu helénistických impérií a kvůli hradbě islámu – několika málo středověkými a renesančními cestovateli a misionáři. Již z antického světa však lidé na Západě zdědili určité zažité představy spojované nejen s buddhismem, ale s celým východním prostorem: představy naprosté jinakosti, fantastična (tajemnosti) a nesmírné moudrosti. Tato pojetí jsou pak dále nesena (nebo spíše nezáměrně opakována) takovými cestovateli, jako byli například Vilém Rubruk (první popis tibetských mnichů), Marco Polo (autor deskripce některých buddhistických rituálů a života Buddhy) nebo v 16. a 17. století misionáři František Xaverský, Antonio de Andrado, v 18. století Ippolito Desideri a v 19. století otec Huc. Lenoir nás upozorňuje na to, že mýtus o magickém Tibetu (často ztotožňovaném s královstvím Kněze Jana) se rodí již ve středověku a prakticky nezměněn přetrvává až k otci Hucovi a dále.

V části „Objevení buddhismu intelektuály (1780-1875)" představuje Lenoir čtenářům počátek zájmu evropských badatelů o buddhismus, první studie a překlady buddhistických posvátných textů. Prudká reakce křesťanských myslitelů na obdiv, který toto náboženství vyvolalo u mnohých vzdělanců, na sebe nenechal dlouho čekat. Křesťanství i buddhismus byly poměřovány ve všech ohledech, jedni nacházeli mnohé analogie, druzí nesmiřitelné rozdíly. Lenoir jako „bonbónek" předkládá ohlasy těchto sporů v soudobé francouzské literatuře (Flaubertův *Bouvard a Pécuchet*). Podrobněji se věnuje Schopenhauerovu „buddhistickému pesimismu" a Nietzschovu „buddhistickému nihilismu", dvěma pre-

zentacím buddhismu (v jejichž středu stojí dvě ideje spojované s buddhismem – ateismus a nicota), které nadlouho ovlivnily západní nazírání na toto náboženství.

Ve třetím oddíle „Buddhistický ezoterismus a modernismus (1875-1960)“ se Lenoir nejprve zabývá protikladným pólem vnímání buddhismu – proudem, který v sobě spojuje romantické představy tajemných nauk skrývajících ezoterické vědění a magického Tibetu jako ztělesnění místa, kde jsou ony okultní nauky předávány z generace na generaci. Tento směr zastupuje Teosofická společnost Heleny Blavatské a Henryho Olcotta, Alexandra David-Néelová a její tibetští mágové či knihy Cyrila Hoskinse alias Lobsanga Rampy. Vedle toho se začíná prosazovat i odlišná linie, kterou Lenoir nazývá buddhistickým modernismem a jež staví do centra pozornosti zejména théravádový a zenový buddhismus (hojně propagovaný slavným D. T. Suzukim). K tomuto proudu se vztahují i reflexe filozofů, psychoanalytiků a v neposlední řadě i beat zenové generace.

Nový náboj pro buddhismus na Západě přichází spolu se stále četnějšími asijskými mistry, ať už to byl Suzuki-róši ve Spojených státech, Taisen Dešimaru a Thich Nhat Hanh v Evropě nebo tibetští lamové (exil dalajlamy, karmapy, Sakja-Thidzin, Düdžom-rinpočhe, Kalu-rinpočhe, atd.). Zdá se, že v této části práce, nazvané „Noví žáci (1960-1990)“, se Lenoir odklání od svého dosavadního způsobu podání okcidentálních „obrazů“ buddhismu a sleduje spíše deskriptivním způsobem propagaci a instalaci buddhismu na Západě prostřednictvím náboženských učitelů Východu, kdy buddhismus již není pouhou „libůstkou“ intelektuálů, ale dostává se mu velké pozornosti širšího obecenstva, z něhož se mnozí chtějí stát „opravdovými buddhisty“.

Poslední, pátou část autor pojmenoval „Buddhistický humanismus (1989 – 21. století)“; milníkem je mu udělení Nobelovy ceny za mír 14. dalajlamovi a silná medializace jeho osoby v následujících letech. Domnívá se, že „i Hollywood přichází se svou troškou do mlýna a k tolika dobrým důvodům, proč praktikovat buddhismus, přidává ještě emoce. Buddhismus se tak stává skutečným společenským fenoménem Západu a lidé ve většině západních zemí nepřestávají k tomuto náboženství konvertovat“ (s. 237). Lenoir opět vzpomíná některé stereotypní představy, které přetrvaly několik staletí: vnímání buddhismu jako moderního, tolerantního, pragmatického, racionálního náboženství a pojetí Tibetu jako poslední svaté země, jež spojuje tibetský mýtus o Šambhale a Hiltonovu Šangri-la a v současnosti je hojně podporována hollywoodskými filmy typu *Malý Buddha* či *Sedm let v Tibetu*. Závěrem autor dodává, že obrovský úspěch buddhismu na Západě tkví především v jeho schopnosti balancovat mezi racionalismem a mytickou obrazností, mezi logickým a magickým myšlením.

Kniha *Setkávání buddhismu se Západem* představuje publikaci bohatou na informace, zároveň je díky své popularizační formě přístupným napínavým čtením, které jistě ocení nejen odborná, ale i širší veřejnost. Součástí práce je poznámkový aparát, jmenný rejstřík, slovníček pojmů, bibliografie a obrazová příloha. Spolu s praktickým rozdělením témat do jednotlivých kapitol umožňují snadnou a rychlou orientaci. Byť se Frédéric Lenoir snaží o vyváženost, nedá se přehlédnout o něco detailnější popis francouzských reálií (i když do jisté míry pochopitelný pro znalost domácího prostředí a bezproblémovou dostupnost pramenů). Je třeba upozornit na chybu v číselném údaji o procentu mnišské tibetské populace (s. 251), kdy česká verze knihy uvádí 80% (což logicky není dost dobře možné, národ by tak brzy vymřel), francouzský originál však předkládá realističtějších 20%.

Recenzovaná kniha poskytuje nabitý, podnětný materiál, významný zejména novou snahou analyzovat nejen dějiny pronikání buddhismu na Západ, ale především představy s ním spojené. Lenoirova kniha se tak stává inspirativní reflexí toho, jak se Západ vyrovnával s jinakostí Východu.

EVA BRECHTOVÁ